

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 401

Ekonomia

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Grażyna Węgrzyn
Magdalena Rękas

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-533-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Arendt: Zmiana technologiczna faworyzująca wysokie kwalifikacje czy polaryzacja polskiego rynku pracy – zarys problemu	13
Agnieszka Barczak: Wykorzystanie wybranych metod ilościowych w analizie pasażerskiego ruchu lotniczego w Polsce	26
Ryszard Barczyk: Rola polityki pieniężnej w stabilizowaniu gospodarki polskiej w latach 2000-2014	36
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość studentów a dodatkowe aktywności pozauczelniane.....	48
Przemysław Borkowski: Applicability of reference based appraisals in assessment of real sector investment projects	58
Przemysław Borkowski: A framework for risk analysis in infrastructure projects.....	69
Agnieszka Bretyn: Młodzi konsumenci wobec szarej strefy w Polsce	83
Sławomir Czetwertyński: Ekonomia kopiowania a korzyści społeczne	93
Karolina Drela: Rynek pracy i biedni pracujący	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Handel produktami ICT – Polska na tle świata.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Kapitał społeczny w przedsiębiorstwach rodzinnych	126
Artur Grabowski: Ordoliberalna kategoria własności a współczesne oblicze sektora niemieckich przedsiębiorstw piłkarskich	134
Alina Grynia: Innowacyjność krajów bałtyckich: potencjał i bariery.....	144
Anna Horodecka: The concept of human nature as a driving force for changes in economics exemplified by feminist and neoclassical economics.....	155
Michał Jurek: The role of banks in performance of the real sector in selected EU member states.....	166
Grażyna Karmowska: Zastosowanie metod taksonomicznych do oceny zróżnicowania poziomu życia w krajach postsocjalistycznych Europy	176
Magdalena Knapińska: Efektywność polityki rynku pracy – aspekty teoretyczne i praktyczne.....	187
Andrzej Koza: Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych i jej wpływ na gospodarkę finansową państwowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych	198
Jakub Kraciuk: Paradygmat <i>homo oeconomicus</i> w aspekcie rozwoju ekonomii heterodoksyjnej	211
Anna Krzysztofek: Rozważania o pojęciu odpowiedzialności	220
Wojciech Leoński: Wolontariat pracowniczy jako jedno z narzędzi CSR.....	233

Agnieszka Łopatka: Poziom i przyczyny różnicowania wynagrodzeń w Polsce	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Changes in capital flows in process of integration of the European Union – selected aspects	253
Marta Maier: Starzejące się społeczeństwo jako wyzwanie dla polityki społecznej i rodzinnej	267
Agnieszka Malkowska: Ocena rozwoju obszaru przygranicznego na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	275
Paweł Marszałek: Selected processes influencing contemporary banking systems	285
Danuta Miłaszewicz: Kompetencje społeczne polskich i litewskich studentów – analiza porównawcza	296
Dorota Milek, Karolina Kapusta: Competitiveness of the regions in the context of smart specialization (on the example of Świętokrzyskie)	306
Rafał Nagaj: Dochody a skłonność do działań altruistycznych wśród studentów w Polsce	317
Mariusz Nyk: Niedoskonałość rynku pracy w kontekście funkcjonowania związków zawodowych	327
Magdalena Olczyk: Konkurencyjność w literaturze ekonomicznej – analiza bibliometryczna	338
Monika Pasternak-Malicka: Płaca minimalna jako narzędzie ograniczające pracę nierejestrowaną	349
Barbara Pawłowska: W kierunku zrównoważonego rozwoju – przegląd efektów działań w Polsce	362
Renata Pęciak: Geneza podejścia regulacyjnego we francuskiej teorii ekonomicznej	373
Adriana Politaj: Pracodawcy z otwartego rynku pracy i ich rola w przeciwdziałaniu bezrobociu osób niepełnosprawnych	383
Joanna Prystrom: Innowacyjność a konkurencyjność gospodarki Luksemburga	399
Małgorzata Raczkowska: Kwestia gender w ekonomii	412
Magdalena Ratalewska: Uwarunkowania rozwoju sektorów kreatywnych ..	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regionalne zróżnicowanie sektora MŚP	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Wpływ współpracy z sektorem B+R na innowacyjność MŚP na podstawie badań ankietowych	440
Joanna Sychała: Ocena cech morfologicznych wahań cyklicznych w Polsce w latach 2001-2013	452
Joanna Stawska: Oddziaływanie decyzji władz monetarnych i fiskalnych (<i>policy mix</i>) na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce	462
Piotr Szkudlarek: Zaufanie jako komponent kapitału społecznego	472
Jarosław Szostak: Economic content of the category of value	483

Andrzej Szuwarzyński: Ocena wpływu polityki zdrowotnej na jakość życia starzejącego się społeczeństwa w krajach UE.....	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Aktywność innowacyjna systemów przemysłowych a koniunktura gospodarcza na przykładzie województwa dolnośląskiego	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Zastosowanie indeksu Malmquista do badania zmian efektywności uczelni publicznych	514
Dariusz Tłoczyński: Rola państwa w kształtowaniu konkurencji na polskim rynku transportu lotniczego	525
Roman Tylżanowski: Zewnętrzne źródła finansowania procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce	535
Grażyna Węgrzyn: Zasoby ludzkie w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Skłonność studentów województwa świętokrzyskiego do zagranicznych emigracji zarobkowych.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Pokolenie 50+ w Polsce – podejrzani o wykluczenie?	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Partycypacja mieszkańców w tworzeniu strategii rozwoju gminy jako przejaw kapitału społecznego na obszarach wiejskich	577
Jarosław Wolkonowski: Przyczyny i struktura emigracji obywateli Polski po akcesji do UE	587
Jacek Wychowanek: Tradycja w aspekcie budowania konkurencyjności małego przedsiębiorstwa	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith o własności	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Communicating CSR – the Lasswell’s model approach	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Ład gospodarczy i porządek gospodarczy – potrzeba i szanse zmian	631
Mariusz Zieliński: Wpływ realizacji koncepcji CSR na wycenę spółek akcyjnych.....	642

Summaries

Łukasz Arendt: Skill-biased technical change or polarisation of the Polish labour market – remarks.....	13
Agnieszka Barczak: Application of selected quantitative methods in the analysis of passenger air traffic in Poland.....	26
Ryszard Barczyk: The role of monetary policy in the stabilization of the Polish economy in the years 2000-2014	36

Tomasz Bernat: Entrepreneurship of students vs. additional non-university activities.....	48
Przemysław Borkowski: Aplikacja metody referencyjnej oceny projektów inwestycyjnych w sferze realnej.....	58
Przemysław Borkowski: Metoda analizy ryzyka w inwestycjach infrastrukturalnych.....	69
Agnieszka Bretyn: Young consumers towards the shadow economy in Poland.....	83
Sławomir Czetwertyński: Economics of copying vs. social benefits.....	93
Karolina Drela: Labor market and working poor.....	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Trade in ICT goods – Poland in comparison to the world.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Social capital in family business.....	126
Artur Grabowski: Ordoliberal category of a property and a modern aspect of a sector of German soccer enterprises.....	134
Alina Grynia: Innovation of the Baltic countries: potentials and barriers.....	144
Anna Horodecka: Koncepcja natury ludzkiej jako siła napędowa zmian w ekonomii na przykładzie koncepcji człowieka w ekonomii feministycznej i neoklasycznej.....	155
Michał Jurek: Znaczenie banków dla funkcjonowania sektora realnego w wybranych krajach UE.....	166
Grażyna Karmowska: Taxonomic methods to evaluate the variation in the standards of living in the countries of post-socialist Europe.....	176
Magdalena Knapieńska: Effectiveness of labor market policy – theoretical and practical aspects.....	187
Andrzej Koza: Situation of persons with disabilities on the labor market and its impact on the financial situation of the State Fund for Rehabilitation of the Disabled Persons.....	198
Jakub Kraciuk: <i>Homo economicus</i> paradigm in terms of development of heterodox economics.....	211
Anna Krzysztofek: Reflections about the notion of responsibility.....	220
Wojciech Leoński: Corporate volunteering as an instrument of CSR.....	233
Agnieszka Łopatka: Level and reasons for differences of salaries in Poland.....	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Zmiany w przepływach kapitału w procesie integracji Unii Europejskiej – wybrane aspekty.....	253
Marta Maier: Ageing society as a challenge for social and family policy.....	267
Agnieszka Malkowska: Assessment of the development of a border area using Zachodniopomorskie Voivodeship as an example.....	275
Paweł Marszałek: Wybrane procesy wpływające na współczesne systemy bankowe.....	285
Danuta Miłaszewicz: Social competence of Polish and Lithuanian students – comparative analysis.....	296

Dorota Milek, Karolina Kapusta: Konkurencyjność regionów w kontekście inteligentnej specjalizacji (na przykładzie Świętokrzyskiego)	306
Rafał Nagaj: Incomes and willingness of students to perform altruistic actions	317
Mariusz Nyk: Imperfections of the labor market in the context of the functioning of trade unions	327
Magdalena Olczyk: Competitiveness in economic literature – bibliometric analysis	338
Monika Pasternak-Malicka: Minimum wage as a tool used to reduce the labor market grey area	349
Barbara Pawłowska: Towards sustainable development – review of effects of actions in Poland.....	362
Renata Pęciak: The origin of the regulation approach in the French economic theory.....	373
Adriana Politaj: Employers from the open labor market and their role in the counteracting of unemployment among persons with disabilities	383
Joanna Prystrom: Innovativeness vs. competitiveness of Luxembourg economy.....	399
Małgorzata Raczkowska: The issue of gender in economics	412
Magdalena Ratalewska: Determinants of the development of creative industries.....	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regional diversity of SME sector	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Effect of cooperation with R&D sector on SME’s innovation based on survey	440
Joanna Spychała: Evaluation of morphological characteristics of cyclical fluctuations in Poland in 2001-2013	452
Joanna Stawska: The impact of the monetary and fiscal authorities (policy mix) on the functioning of enterprises in Poland	462
Piotr Szkudlarek: Trust as a component of social capital	472
Jarosław Szostak: Ekonomiczna treść kategorii wartości	483
Andrzej Szuwarzyński: Assessment of the health policy impact on the quality of life of ageing population in the European Union countries	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Innovation activity in regional industrial systems vs. economic cycle on the example of the Dolnośląskie Voivodeship	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Application of Malmquist index to examine changes in the efficiency of public universities	514
Dariusz Tłoczyński: The role of state in shaping the competition in the Polish air transport market	525
Roman Tylżanowski: External sources of funding of technology transfer in high-tech manufacturing sector in Poland.....	535

Grażyna Węgrzyn: Human resources in the European Union – opportunities and threats	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Disposition to financial emigration among the students of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Generation 50+ in Poland – suspected of exclusion?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Participation of inhabitants in building commune development strategy as a manifestation of social capital in rural areas	577
Jarosław Wolkonowski: Causes and structure of emigration of Polish citizens after the accession to the European Union	587
Jacek Wychowanek: Tradition in the aspect of building the competitiveness of a small-sized enterprise.....	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith about ownership	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Model komunikacji CSR w świetle podejścia H. Lasswella	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Economic governance and economic order – need and opportunities of changes	631
Mariusz Zieliński: The impact of CSR concept on the valuation of stock companies	642

Michał Świtlyk, Artur Wilczyński

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

e-mail: michal.switlyk@zut.edu.pl

ZASTOSOWANIE INDEKSU MALMQUISTA DO BADANIA ZMIAN EFEKTYWNOŚCI UCZELNI PUBLICZNYCH

APPLICATION OF MALMQUIST INDEX TO EXAMINE CHANGES IN THE EFFICIENCY OF PUBLIC UNIVERSITIES

DOI: 10.15611/pn.2015.401.47

Streszczenie: Celem podjętych badań było ustalenie zmian w efektywności uczelni publicznych podległych nadzorowi Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z zastosowaniem indeksu Malmquista. Badaniami objęto w latach 2001–2008 57 uczelni. W okresie 2002–2008 przeciętna wysokość indeksu Malmquista wyniosła 2,7%. Zmiany efektywności nie miały wpływu na wysokość indeksu Malmquista, ponieważ ich średnia w badanym okresie wynosiła 1. Największy wpływ na wysokość indeksu Malmquista wywarł poziom zmian w postępie technicznym, który przeciętnie ukształtował się na poziomie 2,7% rocznie.

Słowa kluczowe: indeks Malmquista, metoda DEA, efektywność.

Summary: The aim of this study was to determine the changes in the effectiveness of public universities in dependency of the Ministry of Science and Higher Education using the Malmquist index. The study covers 57 universities among the years 2001 and 2008. In the period 2002-2008 the average amount of Malmquist index was 2.7%. Efficiency changes did not affect the amount of Malmquist index as the average over the period was 1. The biggest impact on the amount of Malmquist index had a level of change in technological progress, which on average amounted to 2.7% per annum.

Keywords: Malmquist index, DEA method, efficiency.

1. Wstęp

Efektywność uczelni publicznych ma duże znaczenie, które wynika z dwóch przesłanek. Pierwszą z nich jest stale zmniejszające się finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce, drugą – zmniejszająca się liczba studentów. Obie przesłanki wymu-

ścić będą na uczelniach zmiany organizacyjne, które będą dotyczyć zmian w procesach dydaktycznych oraz zmian w zakresie prowadzenia badań.

W polskiej literaturze naukowej (w przeciwieństwie do literatury zagranicznej) jest stosunkowo niewiele prac dotyczących zastosowania metody DEA do analizy efektywności uczelni. Badania z tego zakresu prowadzili m.in.: Barczak [1998], Szuwarzyński [2006], Ditel, Sapijaszko [2006], Nazarko i in. [2008], Cwiąkała-Małys [2010], Świtłyk i Mongiało [2011].

Publikacją, w której posłużono się indeksem Malmquista, jest praca Cwiąkała-Małys, w której zastosowano ten indeks do oceny zmian efektywności uczelni publicznych w czasie. Prezentowane w tej pracy wyniki (s. 182–185) nie są wartościami indeksu Malmquista. Nie można też zweryfikować tych wyników, ponieważ w pracy nie podano, jakim programem wykonywano obliczenia.

Stosunkowo rzadkie podejmowanie przez badaczy tematyki efektywności uczelni ma złożone przyczyny. Wynika to między innymi z trudności gromadzenia danych. Dostępne są jedynie publikowane sprawozdania finansowe uczelni publicznych i dane publikowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w formie informatorów. Brakuje natomiast ujednoczonych danych o działalności naukowej. Środowisko naukowe nie wypracowało dotychczas jednolitych standardów oceny pracowników, wydziału i uczelni, a służby finansowe w uczelniach nie wypracowały systemów ewidencyjnych, które umożliwiają rozliczanie kosztów na poziomie podstawowej jednostki organizacyjnej. Problematyka efektywności funkcjonowania uczelni również rzadko jest poruszana przez konferencje rektorów, które powinny być m.in. płaszczyzną do przeprowadzania analiz, np. wg typów uczelni.

Celem podjętych badań było ustalenie zmian w efektywności uczelni publicznych w czasie. W badaniach analizowano uczelnie publiczne podległe nadzorowi Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z zastosowaniem indeksu Malmquista.

2. Faktografia i metody badań

Badaniami objęto w latach 2001–2008 57 uczelni. Ze względu na brak danych z lat 2001–2002 z badań wyłączono Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie i Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Badania zakończono na 2008 r. Powodem zakończenia badań było powołanie w 2009 r. Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie (z połączenia Akademii Rolniczej w Szczecinie i Politechniki Szczecińskiej), co wymagało wyłączenia z badań dwóch kolejnych uczelni.

Obliczenia wykonano programem Frontier Analyst 4 opracowanym przez firmę Banxia Holdings Ltd. oraz programem Statistica. Zbiorowość badanych uczelni podzielono na następujące grupy: uniwersytety (U), uczelnie techniczne (T), uczelnie ekonomiczne (E), uczelnie rolnicze (R), uczelnie pedagogiczne (P), uczelnie sportowe (S). Podziału na grupy uczelni dokonano w celu prezentacji wyników.

Do obliczeń metodą DEA przyjęto model uczelni, który składał się z dwóch efektów (outputs) oraz z pięciu zmiennych wejścia (inputs). Model ten miał postać:

Efektami (outputs) były:

- wartość funduszy pozyskanych na finansowanie badań (tys. zł),
- wartość funduszy pozyskanych na finansowanie dydaktyki (tys. zł).

Zmiennymi wejścia (inputs) były: zużycie materiałów i energii (tys. zł), wartość usług obcych (tys. zł), wartość płac brutto (tys. zł), wartość amortyzacji (tys. zł), wartość innych kosztów wg rodzaju (tys. zł).

Doboru zmiennych do badania dokonano według kryterium merytorycznego, uwzględniając literaturę dotyczącą badań nad efektywnością uczelni, jak również ich dostępność. Założono, że powyższe zmienne reprezentują główne obszary decyzyjne w szkołach wyższych. Zmienne te są identyczne ze zmiennymi przyjętymi w pracy Świtłyka [2012], która omawia wyniki efektywności technicznej modelu DEA dla uczelni wyższych w Polsce w latach 2001–2010.

Wartość zmiennych wejścia (inputs) zaczerpnięto z publikowanych przez badane uczelnie sprawozdań finansowych, dokonując następujących modyfikacji: za wartość płac brutto przyjęto sumę kosztów wynagrodzeń i świadczeń na rzecz pracowników. Pozycja inne koszty wg rodzaju jest sumą podatków i opłat oraz pozostałych kosztów rodzajowych.

Indeksem najczęściej stosowanym do kwantyfikacji zmian całkowitej produktywności jest indeks produktywności Malmquista, który w przypadku orientacji na wejście (input) zdefiniowany jest w następujący sposób [Coelli, Rao, Battese 1998; Färe, Grosskopf, Lovell 1994 (2008)]:

$$M(y_{t+1}, x_{t+1}, y_t, x_t) = \left[\frac{D^t(y_{t+1}, x_{t+1})}{D^t(y_t, x_t)} \times \frac{D^{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})}{D^{t+1}(y_t, x_t)} \right]^{\frac{1}{2}},$$

gdzie: x_t (x_{t+1}) oznacza wektor wejścia (*input*) w czasie t ($t+1$) oraz y_t (y_{t+1}) jest odpowiednim wektorem wyjścia (*output*) względem wektora x_t (x_{t+1}), D^t (D^{t+1}) oznacza funkcję dystansu zorientowaną na input i odnoszącą się do technologii produkcji w czasie t ($t+1$) definiowaną w następujący sposób:

$$D(x, y) = \max\{\rho : (x / \rho) \in L(y)\},$$

przy czym $L(y)$ reprezentuje zbiór wszystkich wektorów wejścia (nakładów), za pomocą których może być „wytwarzany” określony wektor wyjścia y . $D(x, y)$ jest odległością pomiędzy danym wektorem y i wektorem x wziętą jako maksimum wartości skalaru ρ tak, że wektor $\frac{x}{\rho}$ jest „zdolny wyprodukować” wektor y .

$$M(y_{t+1}, x_{t+1}, y_t, x_t) = \frac{D^{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})}{D^t(y_t, x_t)} \times \left[\frac{D^t(y_{t+1}, x_{t+1})}{D^{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})} \times \frac{D^t(y_t, x_t)}{D^{t+1}(y_t, x_t)} \right]^{\frac{1}{2}}$$

Definicje pojęć produktywności, efektywności technicznej i zmian postępu technicznego przyjęto za Coelli i in. [1998, s. 3–5]. Produktywność w niniejszych badaniach rozumiana jest jako relacja uzyskanej produkcji (outputs) do zastosowanych do jej otrzymania nakładów (inputs). W przypadku indeksu Malmquista produktywność jest definiowana jako relacja produkcji (outputs) do wszystkich zastosowanych czynników produkcji. Efektywność techniczna jest definiowana jako relacja uzyskanych efektów z danych nakładów do możliwych maksymalnych efektów uzyskanych przy danych nakładach. Zmiany w technologii (postęp techniczny) określane są jako zmiany w technice wytwarzania w badanym okresie.

Indeks Malmquista przyjmuje wartości większe od jedności w przypadku wzrostu produktywności. Podobne zasady interpretacji stosuje się do każdej ze składowych indeksu Malmquista.

Przy ocenie tych wyników badań należy pamiętać, że tego typu analizy powinno się wykonywać jako pierwsze i uzupełniać wynikami kolejnych analiz, które powinny być specyficzne dla uczelni.

3. Wyniki badań

W tabelach 1 i 2 przedstawiono wyniki badań. W okresie 2002–2008 przeciętna wartość indeksu Malmquista wyniosła 2,7%. W latach 2002–2006 przeciętna wielkość indeksu Malmquista wahała się od 3,0% (2003) do 6,4% (2002). W latach 2007–2008 wielkości indeksu Malmquista były ujemne i wynosiły odpowiednio –1,9% (2008) i –3,5% (2007).

Tabela 1. Przeciętne współczynniki indeksu Malmquista w latach 2002–2008

Rok	Indeks Malmquista	Zmiany efektywności	Zmiany postępu technicznego
2002	1,064	1,012	1,051
2003	1,030	1,001	1,030
2004	1,061	0,993	1,068
2005	1,039	1,000	1,039
2006	1,057	0,987	1,071
2007	0,965	1,015	0,951
2008	0,981	0,995	0,986
Średnia geometryczna	1,027	1,000	1,027

Źródło: obliczenia własne.

Na wielkość indeksu Malmquista mają wpływ jego elementy składowe, a mianowicie zmiany efektywności i zmiany postępu technicznego. W opisie rysunków skrót MQ oznacza indeks Malmquista, ZE oznacza zmiany efektywności, a ZPT oznacza zmiany postępu technicznego. Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że zmiany efektywności nie miały wpływu na wysokość indeksu Malmquista, ponie-

waż ich średnia w badanym okresie wynosiła 1, a w analizowanych latach jedynie w trzech latach była większa od 1 (2002, 2003, 2007), w trzech zaś ukształtowała się poniżej 1 (2004, 2006, 2008).

Największy wpływ na wysokość indeksu Malmquista wywarł poziom zmian w postępie technicznym, który przeciętnie ukształtował się na poziomie 2,7% rocznie. W latach 2002–2008 wielkość analizowanego składnika indeksu Malmquista wahała się od 3,0% (2003) do 7,1% (2006).

W tabeli 2 zamieszczono wyniki otrzymane dla poszczególnych analizowanych uczelni. Najwyższymi wartościami indeksu Malmquista charakteryzowały się następujące uczelnie: Politechnika Wrocławska (1,176), Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1,117), Uniwersytet Łódzki (1,095), Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie (1,093), Politechnika Koszalińska (1,092). Z kolei najniższe wartości analizowanego indeksu odnotowano w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie (0,987), Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach (0,978), Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku (0,973), Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (0,961) i Politechnice Warszawskiej (0,960).

Najwyższe średnioroczne zmiany efektywności wystąpiły w uczelniach technicznych: Politechnice Koszalińskiej (1,079), Politechnice Radomskiej (1,024), Politechnice Częstochowskiej (1,016), Politechnice Rzeszowskiej (1,012), Politechnice Poznańskiej (1,012). Ujemnie wpływały na wielkość indeksu Malmquista zmiany efektywności w Uniwersytecie Rzeszowskim (0,990), Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach (0,988), Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy (0,987), Uniwersytecie w Białymstoku (0,979), Uniwersytecie Szczecińskim (0,972).

Najwyższe zmiany postępu technicznego charakteryzowały Politechnikę Wrocławską (1,176), Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1,113), Uniwersytet Łódzki (1,095), Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie (1,093) i Politechnikę Śląską (1,082). Na wielkość indeksu Malmquista ujemnie wpływały zmiany postępu technicznego w Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu (0,993), Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach (0,978), Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku (0,977), Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (0,961), Politechnice Warszawskiej (0,960).

Analiza przeprowadzona w grupach uczelni (rys. 1–3 i tab. 2) wykazała, że w grupie uniwersytetów najwyższe wartości indeksu Malmquista odnotowano w Uniwersytecie Marii Skłodowskiej-Curie (1,117), Uniwersytecie Łódzkim (1,095), Uniwersytecie Opolskim (1,081), a najniższe wystąpiły na uczelniach: Uniwersytecie Wrocławskim (0,995), Uniwersytecie Rzeszowskim (0,995), Uniwersytecie w Białymstoku (0,994).

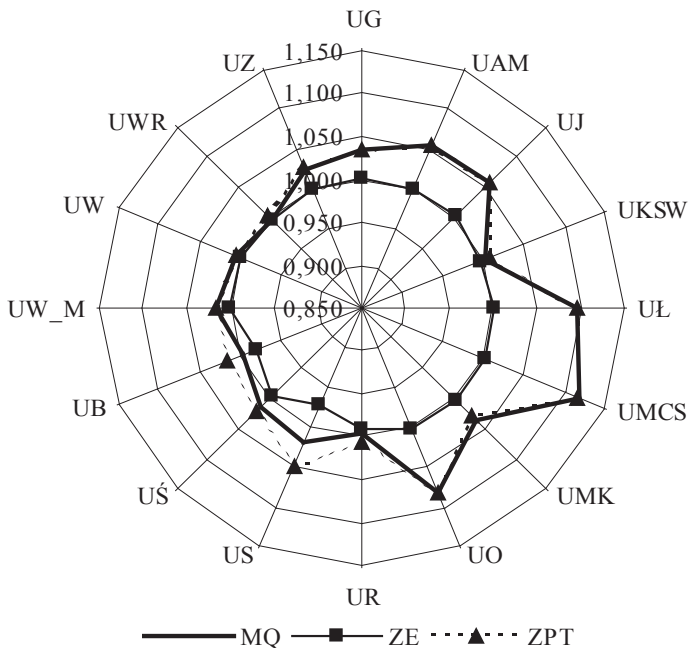
Tabela 2. Współczynniki indeksu Malmquista i jego części składowe

Nazwa uczelni	Skrót	Indeks Malmquista	Zmiany	
			efektywności	postępu technicznego
1	2	3	4	5
Uniwersytet Gdański	UG	1,034	1,000	1,034
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	UAM	1,052	1,000	1,052
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	UJ	1,053	1,000	1,053
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie	UKSW	1,000	0,994	1,006
Uniwersytet Łódzki	UŁ	1,095	1,000	1,095
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	UMCS	1,117	1,003	1,113
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	UMK	1,033	1,004	1,029
Uniwersytet Opolski	UO	1,081	1,000	1,081
Uniwersytet Rzeszowski	UR	0,995	0,990	1,005
Uniwersytet Szczeciński	US	1,017	0,972	1,047
Uniwersytet Śląski w Katowicach	UŚ	1,011	0,994	1,017
Uniwersytet w Białymstoku	UB	0,994	0,979	1,015
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	UW_M	1,016	1,000	1,016
Uniwersytet Warszawski	UW	1,006	1,000	1,006
Uniwersytet Wrocławski	UWR	0,995	0,992	1,002
Uniwersytet Zielonogórski	UZ	1,022	0,997	1,025
Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie	AGH	1,093	1,000	1,093
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej	AT-H	1,015	1,000	1,015
Politechnika Białostocka	PB	1,035	0,997	1,038
Politechnika Częstochowska	PCZ	1,024	1,016	1,008
Politechnika Gdańska	PG	1,012	1,000	1,012
Politechnika Koszalińska	PKO	1,092	1,079	1,013
Politechnika Krakowska	PKR	1,046	1,000	1,046
Politechnika Lubelska	PL	1,019	0,994	1,025
Politechnika Łódzka	PL	1,013	1,000	1,013
Politechnika Opolska	PO	1,033	1,000	1,033
Politechnika Poznańska	PP	1,036	1,012	1,024
Politechnika Radomska	PRA	1,078	1,024	1,052
Politechnika Rzeszowska	PRZ	1,042	1,012	1,030
Politechnika Szczecińska	PS	1,015	1,003	1,013
Politechnika Śląska	PŚL	1,082	1,000	1,082
Politechnika Świętokrzyska w Kielcach	PSW	1,007	1,000	1,007
Politechnika Warszawska	PW	0,960	1,000	0,960
Politechnika Wrocławska	PWR	1,176	1,000	1,176
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie	SGH	1,035	1,000	1,035
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	UE_P	1,025	0,998	1,027
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu	UE_WR	1,037	1,005	1,032
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	UKW	1,025	1,000	1,025
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie	AJD	1,030	1,000	1,030
Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie	APS	0,961	1,000	0,961
Akademia Pomorska w Słupsku	AP	1,001	1,000	1,001
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach	UH-P	1,063	1,000	1,063
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie	UPED	1,044	1,000	1,044
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach	UP-H_S	0,994	0,988	1,005
Akademia Rolnicza w Szczecinie	AR_S	1,012	1,005	1,007
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	SGGW	1,002	0,997	1,005
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie	UP_L	1,031	0,995	1,036
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu	UP_P	1,014	1,000	1,014
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	UP_WR	0,993	1,000	0,993
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	UR_KR	0,987	0,992	0,995
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy	UT-P_B	1,005	0,987	1,018
Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku	AWFiS_G	0,973	0,996	0,977

Tabela 2. (cd.)

1	2	3	4	5
Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach	AWF_K	0,978	1,000	0,978
Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie	AWF_KR	1,080	1,000	1,080
Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu	AWF_P	0,994	1,000	0,994
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie	AWF_W	1,024	1,000	1,024
Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu	AWF_WR	1,009	0,995	1,014
Srednia geometryczna		1,027	1,000	1,027

Źródło: obliczenia własne.

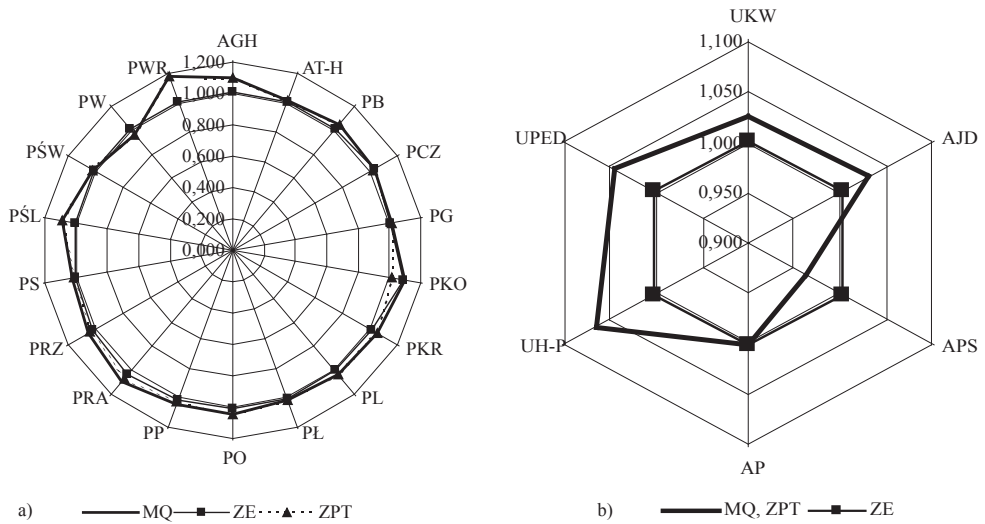

Rys. 1. Indeks Malmquista i jego części składowe dla uniwersytetów

Źródło: opracowanie własne.

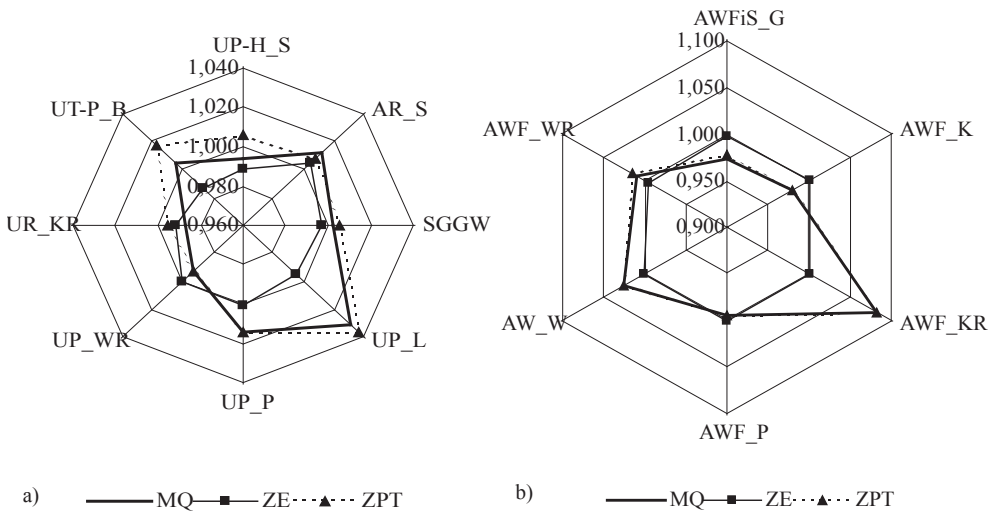
W analizowanej grupie uczelni zmiany efektywności tylko w 2 uczelniach były większe od 1 (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (1,004), Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie (1,003)), z kolei najniższe charakteryzowały Uniwersytet Rzeszowski (0,990), Uniwersytet w Białymstoku (0,979), Uniwersytet Szczeciński (0,972).

Współczynniki zmian w postępie technicznym były najwyższe w Uniwersytecie Marii Skłodowskiej-Curie (1,113), Uniwersytecie Łódzkim (1,095), Uniwersytecie Opolskim (1,081), najniższe zaś w Uniwersytecie Warszawskim (1,006), Uniwersytecie Rzeszowskim (1,005) i Uniwersytecie Wrocławskim (1,002).

Rys. 2. Indeks Malmquista i jego części składowe dla uczelni technicznych (a) i pedagogicznych (b)

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Indeks Malmquista i jego części składowe dla uczelni rolniczych (a) i sportowych (b)

Źródło: opracowanie własne.

W grupie uczelni technicznych najwyższymi wartościami indeksu Malmquista charakteryzowały się: Politechnika Wrocławska (1,176), Akademia Górniczo-Hutnicza (1,093), Politechnika Koszalińska (1,092), najniższymi zaś Politechnika Gdańska (1,012), Politechnika Świętokrzyska (1,007), Politechnika Warszawska (0,960).

Najwyższe zmiany efektywności odnotowano w Politechnice Koszalińskiej (1,079), Politechnice Radomskiej (1,024), Politechnice Częstochowskiej (1,016), a najniższe współczynniki zmian efektywności charakteryzowały Politechnikę Białostocką (0,997) i Politechnikę Lubelską (0,994).

Najwyższe zmiany wskaźników postępu technicznego zaobserwowano w Politechnice Wrocławskiej (1,176), Akademii Górniczo-Hutniczej (1,093), Politechnice Śląskiej (1,082), najniższe zaś wartości tego wskaźnika wystąpiły w Politechnice Warszawskiej (0,960).

W uczelniach ekonomicznych i pedagogicznych wartość indeksu Malmquista wynika z wartości współczynników zmian postępu technicznego. Wartości zmian efektywności w obu typach uczelni oscylują wokół 1. W analizowanych uczelniach ekonomicznych wartość współczynnika Malmquista waha się od 1,025 (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu) do 1,037 (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu). W uczelniach pedagogicznych wartość indeksu Malmquista mieści się w granicach od 0,961 (Akademia Pedagogiczna w Słupsku) do 1,063 (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach).

W uczelniach rolniczych najwyższe wartości indeksu Malmquista zaobserwowano w Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie (1,031), Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu (1,014) i Akademii Rolniczej w Szczecinie (1,012). Wielkości indeksu Malmquista w uczelniach rolniczych wynikają przede wszystkim z wielkości współczynnika zmian postępu technicznego. Współczynniki zmian efektywności w uczelniach rolniczych zbliżone są do jedności lub są od niej mniejsze.

W uczelniach sportowych tylko w dwóch uczelniach: AWF w Krakowie (1,080) i AWF w Warszawie (1,024), indeks Malmquista przyjmował wartości dodatnie i zależał od wielkości współczynników zmian postępu technicznego. Współczynniki zmian postępu technicznego w uczelniach sportowych mieściły się w granicach od 0,994 (AWF Poznań) do 1,080 (AWF Kraków). Współczynniki zmian efektywności w tych uczelniach oscylowały wokół 1.

4. Zakończenie

Z przeprowadzonych badań nad efektywnością uczelni publicznych w latach 2001–2008 można sformułować następujące wnioski:

1. W okresie 2002–2008 przeciętna wysokość indeksu Malmquista w badanych uczelniach wyniosła 2,7%. Zmiany efektywności nie miały wpływu na wysokość indeksu Malmquista, ponieważ ich średnia w badanym okresie wynosiła 1. Największy wpływ na wysokość indeksu Malmquista wywarł poziom zmian w postępie technicznym, który przeciętnie wynosił 2,7% rocznie.

2. Najwyższymi wartościami indeksu Malmquista charakteryzowały się następujące uczelnie: Politechnika Wrocławska (1,176), Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1,117), Uniwersytet Łódzki (1,095), Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie (1,093), Politechnika Koszalińska (1,092). Najniższe wartości analizowanego indeksu odnotowano w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie (0,987), Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach (0,978), Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku (0,973), Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (0,961) i Politechnice Warszawskiej (0,960).

3. Najwyższe średnioroczne zmiany efektywności wystąpiły w uczelniach technicznych: Politechnice Koszalińskiej (1,079), Politechnice Radomskiej (1,024), Politechnice Częstochowskiej (1,016), Politechnice Rzeszowskiej (1,012), Politechnice Poznańskiej (1,012). Ujemnie wpływały na wielkość indeksu Malmquista zmiany efektywności w Uniwersytecie Rzeszowskim (0,990), Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach (0,988), Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy (0,987), Uniwersytecie w Białymstoku (0,979), Uniwersytecie Szczecińskim (0,972).

4. Najwyższe zmiany postępu technicznego charakteryzowały Politechnikę Wrocławską (1,176), Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1,113), Uniwersytet Łódzki (1,095), Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie (1,093) i Politechnikę Śląską (1,082). Na wielkość indeksu Malmquista ujemnie wpływały zmiany postępu technicznego w Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu (0,993), Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach (0,978), Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku (0,977), Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (0,961), Politechnice Warszawskiej (0,960).

5. Analizy uczelni przeprowadzane są różnymi metodami i ich celem powinno być doskonalenie organizacji poprzez benchmarking, co powinno doprowadzić do obniżenia kosztów ich funkcjonowania. Przyszłościowym kierunkiem badań powinna być analiza efektywności uczelni i ich podstawowych jednostek organizacyjnych (wydziałów).

Literatura

- Barczak A. (red.), 1998, *Ekonometria czasu transformacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, s. 187–196.
- Coelli T., Rao P.D.S., Battese G.E., 1998, *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Ćwiąkała-Małys A., 2010, *Pomiar efektywności procesu kształcenia w publicznym szkolnictwie akademickim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Ditel J., Sapijaszko Z. (red.), 2006, *Konkurencja na rynku usług edukacji wyższej*, Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości, Łódź, s. 213–224.
- Färe R., Grosskopf S., Lovell C.A.K., 1994 (2008), *Production Frontiers*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Nazarko J. i in., 2008, *Metoda DEA w badaniu efektywności instytucji sektora publicznego na przykładzie szkół wyższych*, *Badania Operacyjne i Decyzje*, nr 4, s. 89–105.
- Szkolnictwo wyższe. Dane podstawowe. Informator*, MNiSW, Warszawa, 2001–2008.
- Szuwarzyński A., 2006, *Metoda DEA pomiaru efektywności działalności szkół wyższych*, *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, nr 2/28, s. 78–88.
- Świtlyk M., 2012, *Efektywność techniczna publicznych uczelni w latach 2001–2010*, *Ekonometria*, nr 4(38), Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław, s. 321–341.
- Świtlyk M., Mongiało Z., 2011, *Zastosowanie metody Data Envelopment Analysis do pomiaru efektywności na uczelniach publicznych w latach 2004–2008*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu* nr 171, s. 375–384.